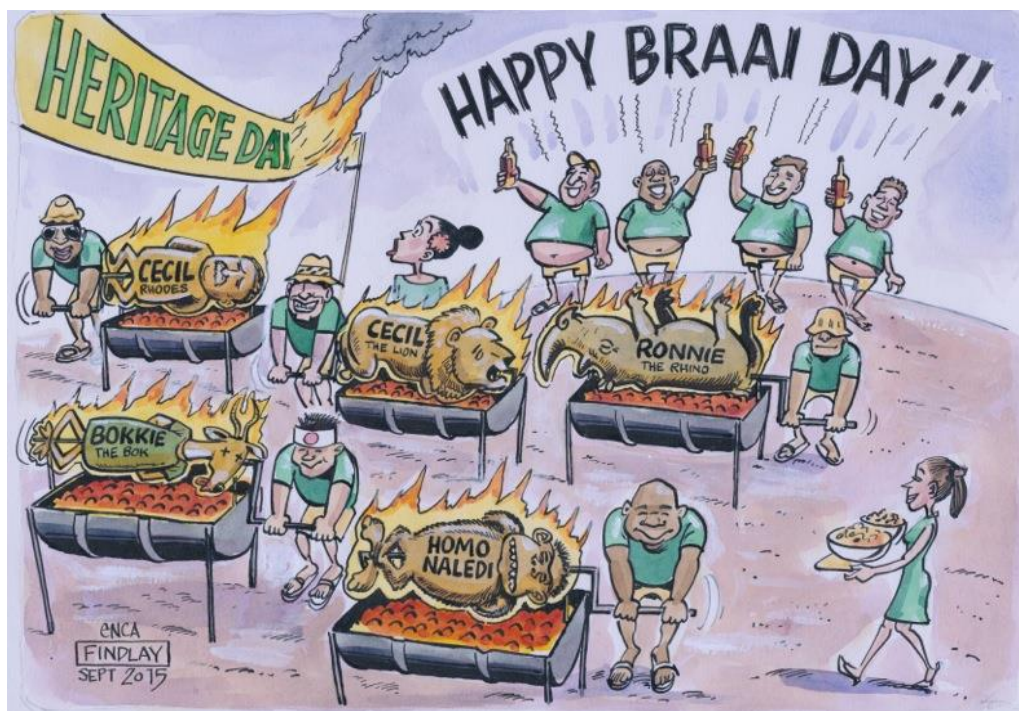

Nationale symbolen in Zuid-Afrika

Hoe (de huidskleur van) de initiator het verschil maakt

Auteur: Roos de Laet
Studentnr.: 1298992

Datum: 9 juni 2016
Aantal woorden: 8.185

Begeleider: Jan Erk
Bachelor project: Nations and nationalism in Africa

Omslagafbeelding is gemaakt door Findlay (2015).

1. Inleiding

Zuid-Afrika is een land met vele gezichten. Letterlijk. Met meer dan 50 miljoen inwoners, 11 verschillende officiële talen en talloze verschillende volken wordt Zuid-Afrika vaak gezien als een erg heterogeen land. Niet raar dus, dat de nieuwe regering sinds 1994 een groot deel van haar beleid richtte op het dichten van de metersdiepe kloven die het decennialange apartheidsregime veroorzaakt had. Niet alleen werd de economie aangepakt, ook werden er nieuwe nationale symbolen in het leven geroepen, zoals een nieuwe vlag en het nieuwe volkslied. Ook nationale feestdagen werden zo ingericht dat ze, door het respecteren van diversiteit, de eenheid zouden bevorderen. Het gehele beleid was gericht op het creëren van één natie. De pogingen van de nieuwe regeringen van de zwarte 'bevrijdingspartij' African National Congress zijn echter in wisselende mate beoordeeld als succesvol. Ook de nationale symbolen hebben hun werk niet echt gedaan. Uit het werk van Bornman (2006) blijkt dat sommige bevolkingsgroepen zich veel meer met bepaalde symbolen identificeren dan andere bevolkingsgroepen. Sommige groepen kunnen zich zelfs met geen van de onderzochte symbolen associëren. De symbolen zijn echter met veel zorg uitgekozen en er zijn hele neutrale symbolen gebruikt. Hoe kan het dan dat ze toch niet werken?

In dit essay wordt beargumenteert dat het niet het nationale symbool zelf is, dat niet werkt. In plaats daarvan is de achtergrond van de initiator van het symbool erg belangrijk. De initiator van een symbool, in Zuid-Afrika specifiek de huidskleur van de initiator, bepaalt of het nationale symbool geaccepteerd zal worden en door wie. Wanneer het symbool wordt geïnitieerd door een zwarte actor, zal het niet door de gehele witte bevolking geaccepteerd worden. Andersom geldt echter ook dat wanneer een witte actor een nationaal symbool initieert, dat symbool niet door de gehele zwarte bevolking geaccepteerd zal worden. Uit deze dynamiek blijkt dat symbolen wel gecreëerd kunnen worden, maar alleen binnen de grenzen van de al enigszins bestaande natie, in het geval van Zuid-Afrika binnen de raciale groepen. Deze conclusie bevestigt deels de constructivistische opvatting over nationalisme. Deze kijk, die ervan uitgaat dat naties gecreëerd kunnen worden door belanghebbenden zoals elites en politici met behulp van onder andere culturele symbolen, is te herkennen in Zuid-Afrika doordat symbolen gebruikt worden bij het bevorderen van een natie en doordat die symbolen binnen de raciale groep van de initiator ook snel worden geaccepteerd. Anderzijds bevestigt de dynamiek waarin de achtergrond van de initiator belangrijk blijkt te zijn, nog meer de visie van de premordialisten en perennialisten dat naties niet vanuit het niets gecreëerd kunnen worden en dat er voor het ontstaan van een natie zelf wel een historische fundering moet zijn. De concepties en attitudes richting de andere raciale groep zijn gebaseerd op een lange geschiedenis en ze kunnen niet zomaar van bovenaf veranderd worden door een beleid van

nationbuilding. De nationale symbolen die door de ene raciale groep worden aangedragen, zullen door de historische vooroordelen en wrijvingen nooit volledig geaccepteerd worden door de andere raciale groep. De verwerping of acceptatie van nationale symbolen zit hem dus in de huidskleur van de initiator.

2. Naties en nationalisme

2.1 Definities van naties

Om over het nationbuilding proces van Zuid-Afrika te schrijven, is het handig om eerst iets te weten over naties, nationalisme en het ontstaan of de creatie van naties in het algemeen. Er is over deze onderwerpen al veel geschreven. In de wetenschappelijke literatuur is echter geen consensus ontstaan over de definities van de begrippen naties en nationalisme en gezien dit in het verleden al veel verwarring heeft veroorzaakt (Connor, 2004), is het uiterst belangrijk om de gebruikte begrippen vooraf goed te verduidelijken. Zo definieert Walker Connor (2004) de natie als 'de grootste groep mensen die een gevoel van gedeelde afkomst heeft, en aan de hand daarvan beïnvloed, geprikkeld, gemotiveerd of gemobiliseerd kan worden' (2004). Dit is een vrij losse opvatting van nationalisme, gezien er ook striktere definities mogelijk zijn. Zo stelt Anthony Smith (2002) dat een natie een gemeenschap is met een eigen naam, een historisch grondgebied, gedeelde mythes en herinneringen, een gemeenschappelijke publieke cultuur en gemeenschappelijke wetten en gebruiken. Al deze factoren moeten aanwezig zijn, voordat over een natie gesproken kan worden. Bij Smith moet een groep mensen dus aan veel meer eisen voldoen om een natie genoemd te worden, dan bij Connor.

Wat opmerkelijk is, is dat Smith eigenlijk een andere naam geeft aan wat Connor een natie noemt. Smith (2002) stelt namelijk dat er ook *ethnies* bestaan: een gemeenschap met een naam, gedeelde mythes over hun origine, gedeelde herinneringen en één of meer elementen van gemeenschappelijke cultuur, inclusief een associatie met een specifiek grondgebied. Dit is een lossere definitie dan Smiths eerdere definitie van de natie en zijn definitie van *ethnie* komt dichterbij wat Connor een natie noemt. Andersom maakt Connor (2004) een groot onderscheid tussen een natie en een natiestaat. Een natiestaat is volgens hem het zeldzame geval dat de grenzen van één natie en één staat min of meer samenvallen. Dit komt weer dichterbij wat Smith een natie noemt, gezien Smiths definitie van natie ook gemeenschappelijke wetten en gebruiken veronderstelt, wat meer lijkt op een staat. Connor benadrukt daarnaast dat nationalisme vaak

verward wordt met patriottisme (vaderlandsliefde) en dat heeft in zijn ogen niets met nationalisme te maken. Ik zie de link met het kunnen mobiliseren van een groep mensen echter wel: net als nationalisme bestaat patriottisme uit een gevoel van trots waaruit cultuur, maar ook politieke acties kunnen voortvloeien. Bovendien wordt 'nationalisme' nogal eens gebruikt, in zowel de volksmond als de wetenschappelijke literatuur, wanneer patriottisme wordt bedoeld. Eigenlijk is het beleid van Zuid-Afrika dus ook niet gericht op het bouwen van een natie, maar op het bevorderen van patriottisme, gezien een landelijke vorm van nationalisme wordt bedoeld in de 'nationbuilding' strategieën van het ANC. Zelf zal ik voor nationalisme de definitie van Connor aanhouden, namelijk dat een natie de grootste groep mensen is die gemobiliseerd kan worden door een gevoel van gedeelde afkomst. Dit kan wat mij betreft ook een heel land zijn, maar voor de duidelijkheid van dit essay zal ik, wanneer ik een land bedoel, de termen 'staat' en 'natiestaat' gebruiken. Het verschil tussen een staat en een natiestaat is dat bij een natiestaat de grenzen van de staat min of meer samenvallen met die van een natie, wat bij een staat niet per se het geval is.

2.2 Kan een natie gecreëerd worden?

In het debat over nationalisme is vaak een scheiding te herkennen tussen premordialisten en perennialisten versus constructivisten en instrumentalisten (Gellner, 1996; Larin, 2010). Het verschil tussen deze twee kampen zit hem voornamelijk in de tijd die benodigd is voor een natie om te ontstaan en of die natie ook bewust gecreëerd kan worden. Volgens Gellner (1996) is dit debat zelfs één van de belangrijkste bronnen van verdeeldheid in de wetenschap over nationalisme. Deze discussie is enorm van belang voor Zuid-Afrika, dat haar beleid richt op het creëren van een natie. Als blijkt dat een natie helemaal niet gecreëerd kan worden, zou het beleid van nationbuilding vergeefse moeite zijn. Dit zou dan ook een verklaring kunnen zijn voor het mislukken van de nationale symbolen in Zuid-Afrika.

De voorgaande beschrijving van Connor en Smith geeft een mogelijkheid tot personalisering van dit debat. Enerzijds zijn er de premordialisten en perennialisten, gepersonaliseerd door Smith, die ervan uitgaan dat nationalisme iets is wat alleen over een lange termijn kan ontstaan. Pure premordialisten, die volgens Larin (2010) zeldzaam zijn, menen dat etniciteit altijd belangrijk is en is geweest voor de mens. Het is een verschijnsel dat natuurlijk ingebakken zit in de mens; etnische groepen zijn een soort superfamilie en daarom erfelijk. De sociobioloog Van den Berghe (1978, zoals beschreven in Larin, 2010) schrijft dat het voor een etnische groep niet lastig is om zich te onderscheiden van verre groepen, maar dat vooral dichte buurgroepen een probleem opleveren. Omdat leden van deze groepen fysiek zo veel op elkaar leken, moet iets anders gevonden worden

om de eigen groep te onderscheiden. Dit is het punt waarop cultuur belangrijk wordt. De kleinste verschillen in accent, vocabulaire, kleding, enzovoort, worden gebruikt om onderscheid te maken tussen de eigen etnische groep en de andere etnische groep. Dit betekent echter niet dat cultuur of cultuurmythes op zichzelf genoeg zijn voor het ontstaan van een etnische groep, want zonder voldoende fysieke gelijkheid en een lange traditie van samenleven en huwelijken binnen de eigen groep, zal een (cultuur)mythe niet geloofd worden (Van den Berghe, 1978, zoals beschreven in Larin, 2010).

Het verschil met premordialisten is dat perennialisten de nadruk leggen op de geschiedenis en het sociale gebeuren in plaats van het 'natuurlijke', het inherente in de mens. Zowel premordialisten als perennialisten zien het ontstaan van naties dus als een lange termijn ontwikkeling, maar de oorzaak van nationalisme ligt anders. Het verschil is echter gering. Smith, die zichzelf omschrijft als een ethnosymbolist en de nadruk legt op geschiedenis, schrijft bijvoorbeeld dat er voor het ontstaan van een natie een etnische basis nodig is (1996, 2002). Volgens hem ondervinden politieke actoren bij het creëren van een natiestaat grote moeilijkheden wanneer een dominante etnische basis ontbreekt (1996). Dit argument ligt echter weer erg dicht aan tegen de premordialistische opvatting. Ook Van den Berghe (1978, zoals beschreven in Larin, 2010) heeft moeite om als premordialist de geschiedenis buiten boord te houden. Zoals hiervoor beschreven schrijft hij dat een lange traditie van samenleven en huwelijken binnen een groep, ook belangrijk zijn voor een natie. Omdat de opvattingen van premordialisten en perennialisten zo dicht bij elkaar liggen, zullen in dit essay de namen premordialisten/perennialisten beide aangehouden worden, met als betekenis de attributie van nationalisme aan lange termijn oorzaken.

Aan de andere kant van het debat is een constructivistische of instrumentalistische opvatting mogelijk, gepersonaliseerd door Connor. Deze kant meent dat een etnische band niet per se nodig is om een natie te bewerkstelligen. Een natie kan dus ook gecreëerd worden. Dit kan gebeuren door politici, elites, of andere actoren die belang hebben bij de natie. In dit opzicht kunnen naties het best beschouwd worden als belangengroepen, waarbij gedeelde etniciteit ondergeschikt is aan het politieke doel van de groep (Larin, 2010). Een goed voorbeeld van een denker in deze stijl is Brass. Zijn 'elite manipulatie'-argument gaat er vanuit dat etnisch zelfbewustzijn alleen kan ontstaan wanneer een elite daar baat bij heeft (Brass, 1991, zoals besproken in Larin, 2010). Etnische groepen worden gemobiliseerd met behulp van culturele symbolen, op zo'n manier dat specifieke groepen, leiders of elites, daar baat bij hebben. Een klassiek voorbeeld in de geschiedenis van deze opvatting is de uitspraak van de Italiaanse politicus Massimo d'Azeglio. Na de eenwording van Italië zei hij in 1860: *"Having made Italy, we must now make Italians"* (Connor, 1991). Dit is een duidelijk voorbeeld van een geval waar de natie van bovenaf is gecreëerd. Ook in Zuid-Afrika is de constructivistische

visie op naties van belang. Zo valt er duidelijk een elite te herkennen die de natie wil creëren (de ANC-regering) en zetten zij daarbij ook nationale symbolen in.

3. Nationbuilding en nationale symbolen

3.1 Nationbuilding

Nationbuilding, hier bedoeld als het bevorderen van identificatie met en eenheid binnen een staat, is belangrijk omdat het bestaan van één natie een bepaalde legitimiteit geeft aan een staat, zeker in het geval van een democratie. Bij een democratie regeert tenslotte het volk, maar daarvoor moet er wel een volk zijn. Wanneer er maar één volk is binnen een staat, zal bovendien niet de vraag ontstaan of er eigenlijk meerdere staten zouden moeten zijn binnen het betreffende grondgebied, wat ook de grenzen van de staat legitiem maakt. Ook zorgt een natie per definitie tot sociale cohesie, want de kern van een natie is dat mensen zich bij elkaar voelen horen. Abrahams (2016) schrijft dat in postapartheid Zuid-Afrika sociale cohesie wordt gezien als een manier om een gelijke en eerlijke maatschappij te bereiken, om geweld te verminderen en om xenofobische gevoelens in te perken. Wanneer een natiestaat bereikt kan worden (het, volgens Connor (2002) zeldzame geval dat één natie en één staat een grondgebied delen) wordt in ons huidige statensysteem bovendien ook internationaal meer legitimiteit verworven. Volgens artikel 1.2 van het handvest van de Verenigde Naties (1945) zou ieder volk zelfbestuur moeten hebben. *“[The purposes of the United Nations are] to develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and to take other appropriate measures to strengthen universal peace”* (VN, 1945). Bovendien, zoals Mattes (1999, zoals besproken in Bornman, 2006) laat zien, kan een gebrek aan consensus over de nationale identiteit ervoor zorgen dat mensen zich in een natie of staat gedwongen voelen.

Baumann (1998, zoals besproken in Bornman, 2006) schrijft dat veel van de nationbuilding strategieën zich erop richten om een natiestaat te creëren, met een supranationale identiteit die alle kleinere identiteiten en culturen moet vervangen, of in ieder geval overheersen. Als nationbuilding echter te snel gaat, loop je het risico dat het beleid een averechts effect heeft. Zoals Horowitz (1985, zoals besproken in Bornman, 2006) al beargumenteerde, zijn veel projecten van nationbuilding veel te ambitieus. Wanneer er te veel druk staat achter het veranderen van de loyaliteit van volken (de loyaliteit verplaatsen van de lokale groep, stam of volk richting de grotere groep, de natiestaat), zullen die volken zich bedreigd voelen en juist harder vastklampen aan hun eigen gebruiken, rituelen, cultuur en organisatie. Zeker wanneer de beoogde natie gericht is op één (dominante) cultuur, met

een bepaalde set van normen en waarden, zullen sommige volken zich juist afkeren van de nieuw gecreëerde natie en de staat (Bornman, 2006). Dit is interessant ten opzichte van de visie van Smith (1996), die juist stelt dat er een dominante cultuur nodig is om een natie te bewerkstelligen.

Een speciale rol bij het creëren of ontstaan van een natie spelen nationale symbolen. Symbolen zorgen ervoor dat mensen hun identiteit kunnen uitdragen en het hebben van een eigen identiteit is op zijn beurt belangrijk voor je gevoel van eigenwaarde (Gray, 2011). Volgens de sociale identiteitstheorie van Tajfel en Turner (1986, zoals beschreven in Baron & Branscombe, 2014) bepalen we een deel van onze eigen identiteit aan de hand van de groepen waarmee we ons identificeren. Wanneer die groepen succesvol zijn, voelen we ons beter, zelfs als we zelf niks hebben bijgedragen aan dat succes (Gray, 2011). Dit vertaalt zich ook naar het willen uitdrukken dat we bij die groep horen. Dit verschijnsel, ook wel *basking in reflected glory* genoemd, werd bij studenten onderzocht door Cialdini et al. (1976). Wanneer het rugbyteam van de betreffende universiteit had gewonnen, werd er op de maandag na de wedstrijd veel meer kleding gedragen met het universiteitslogo dan wanneer het rugbyteam verloren had (Cialdini et al., 1976). Dit toont aan dat symbolen belangrijk zijn bij de identificatie met een groep en het gevoel van eigenwaarde dat daaruit ontleend wordt.

Voorbeelden van symbolen voor landen zijn de nationale vlag (ieder land heeft er één), een volkslied of de grondwet. Deze nationale symbolen roepen vaak een gevoel op dat met duizend woorden niet behaald kan worden, zoals het bekende spreekwoord aangeeft. Bovendien spreken symbolen ook mensen aan die niet kunnen lezen en schrijven. De nationale vlag, het volkslied en de grondwet zijn niet voor ieder land even belangrijk, maar er zal geen land zijn waarbij geen van deze drie een rol speelt.

3.2 Nationbuilding en symbolen in postapartheid Zuid-Afrika

In Zuid-Afrika is sinds de val van het apartheidsbestuur en de opkomst van het nieuwe politieke systeem in 1994 veel aandacht geweest voor het verenigen van de verschillende etnische groepen. Zwart en wit hadden decennialang gescheiden geleefd onder een systeem van onderdrukking van de zwarten, dus de scheiding tussen de groepen was enorm. Niet alleen (sociaal-)economisch werden er maatregelen getroffen, maar ook op gebied van sociale cohesie werden stappen ondernomen (Abrahams, 2016). In wetenschappelijk onderzoek naar de verdeeldheid in Zuid-Afrika wordt vaak een onderscheid gemaakt in rassen. In de laatste bevolkingstelling van 2011 bleek dat 79,2% van de bevolking 'zwart Afrikaans' was, 8,9% wit, 8,9% gekleurd en 2,5% Indiaas/Aziatisch (SSA, 2011).

Onder de verschillende rassen zijn echter ook verschillende taalgroepen te onderscheiden. Ook deze zijn voor veel mensen een belangrijke bron van identificatie (Bornman, 2006). Zo hebben de Afrikaanssprekende witten (die vooral afstammen van Nederlanders, Duitsers en Fransen) tijdens de Boerenoorlogen lange tijd strijd gevoerd met de Engelssprekende witten en ook tijdens de apartheid waren deze groepen het vaak niet met elkaar eens. Naast ras speelt taal dus ook een grote rol in Zuid-Afrika. Van de 11 officieel erkende talen wordt Engels het vaakst aangehouden in officiële documenten, maar IsiZulu is de vaakst gesproken moedertaal met 22,7% van de bevolking die deze taal als eerste taal leert. De andere officiële talen zijn IsiXhosa (16% heeft dit als moedertaal), Afrikaans (13,5%), Engels (9,6%), Sepedi (9,1%), Setswana (8,0%), Sesotho (7,6%), Xitsonga (4,5%), SiSwati (2,5%), Tschivenda (2,4%) en IsiNdebele (2,1%) en 2,1% heeft een andere moedertaal of gebruikt gebarentaal (SSA, 2011).

In een enorm verdeeld land, met ontzettend veel verschillende etnische bevolkingsgroepen, leek de enige manier om tot vrede te komen, één natie te bouwen. Daarbij zijn een aantal nationale symbolen aangenomen en gepromoot. Zo is er een nationale vlag gekozen, waarvan de kleuren volgens de regering geen speciale betekenis hebben, maar de horizontale Y-vorm stelt het samensmelten van volken voor. Sinds 1997 is er ook weer één nationaal volkslied, dat ontstaan is door het samenvoegen van Die Stem, het volkslied dat tijdens de apartheid werd gebruikt, met het Nkosi Sikelel'iAfrika, dat tijdens de apartheid juist gebruikt werd als teken van verzet. Van het huidige volkslied wordt het eerste couplet gezongen in het IsiXhosa en IsiZulu, het tweede in het Sesotho, het derde in het Afrikaans en het vierde in het Engels (South African Government, z.d.-1). Ook de metafoor van de 'regenboognatie', zoals voor het eerst gebruikt door Desmond Tutu, kan gezien worden als een symbool voor Zuid-Afrika. Vaak wordt met enige trots gesproken over Zuid-Afrika als de regenboognatie, om de grote maar mooie diversiteit van het land aan te duiden. Verder zou ook het concept van de 'Afrikaanse renaissance' (waarmee de regering op zoek wil naar de authentieke Afrikaanse cultuur), gezien kunnen worden als een nationaal symbool, net als de grondwet (Bornman, 2006).

Daarnaast zijn er in 1994/1995 maar liefst vijf nieuwe nationale feestdagen in het leven geroepen, waarvan er drie tot doel hebben de nationale trots en eenheid te bevorderen. Freedom Day, gevierd op 27 april, herdenkt de eerste democratische verkiezingen van Zuid-Afrika van 27 april 1994. De Day of Reconciliation viert daarnaast op 16 december de verzoening van de verschillende volken in Zuid-Afrika. Deze dag was van oudsher van betekenis voor verschillende groepen (South African Government, z.d.-2). Tijdens de apartheid stond 16 december bekend als de Day of Vow, omdat de Afrikaners op 16 december 1838 aan God zwoeren dat zij een kerk zouden bouwen, mochten ze de Zulu's verslaan. Daarnaast was 16 december 1961 de dag dat de militaire tak van het ANC werd

opgericht, naar aanleiding van het Sharpeville Massacre waarbij tientallen zwarte protestanten tegen het apartheidsregime werden neergeschoten door de politie. 16 December werd in 1995 opnieuw ingevoerd als Reconciliation Day om zowel de verschillende betekenissen van die dag te erkennen, als de sociale eenheid en verzoening te bevorderen (South African Government, z.d.-2). Naast Freedom Day en Reconciliation Day wordt ook National Heritage Day gevierd om de eenheid van Zuid-Afrika te bewerkstelligen. Voor 1994 was 24 September een feestdag voor de Zulu's. Op deze dag werd koning Shaka herdacht, die een grote rol had gespeeld bij de vereniging van de verschillende Zulu volken. De ANC regering heeft deze dag omgedoopt tot nationale erfgoeddag, om de Zulu's tegemoet te komen om hun feestdag te blijven vieren, maar het feest ook iets breder te trekken naar andere volken. De bedoeling is dat ieder volk op de 24^e van september aandacht besteedt aan zijn eigen erfgoed (South African Government, z.d.-2).

Met nationale erfgoeddag is iets bijzonders aan de hand. Een tiental jaar na de introductie ervan is een initiatief, onder leiding van Jan Braai (echte naam Jan Scannel) ontstaan om de dag om te dopen tot nationale braaidag. Voordat Jan Scannel 'Jan Braai' werd, deed hij accountancy werk, maar in 2005 besloot hij dat werk op te geven om zich geheel in te zetten voor nationale braaidag (Shortt, 2012). Sindsdien is nationale braaidag behoorlijk rond hem ontstaan en wie braaidag zegt, zegt praktisch Jan Braai. Op de website van nationale braaidag staan naast de kopjes 'home', 'our mission' en 'our patron, desmond tutu' ook de kopjes 'who is jan braai' en 'ask jan braai' (National Braai Day, z.d.). Inmiddels heeft Jan zijn eigen kookprogramma en schreef hij drie kookboeken, die overigens ook in Nederland verkrijgbaar zijn.

De braai is een Afrikaanse barbecue, met zijn eigen tradities en gewoontes en de Zuid-Afrikaanse braai is nog veel meer dan elders een sociale bijeenkomst. In de buitenlucht je vlees bereiden, met familie en vrienden maar bijvoorbeeld ook als teambuilding met collega's (Venter et al., 2015), geeft een gevoel van saamhorigheid. Op de braai horen speciale Zuid-Afrikaanse gerechten, zoals boerewors, potjie (een stoofpot, waar men ingrediënten naar eigen smaak in gooit) en mieliepap (pap gemaakt van maïsmeel). Bovendien is het iets dat alle Zuid-Afrikaanse volken doen. Zuid-Afrika kent elf verschillende officiële talen, maar er is maar één woord voor braai, aldus Nobelprijswinnaar en voormalig aartsbisschop Desmond Tutu (National Braai Day, z.d.). Hoewel de braai zijn oorsprong vindt bij de witte Afrikaners, is de braai een gemêleerd fenomeen, met bijvoorbeeld mieliepap dat bij de zwarte Afrikanen vandaan komt (Nugent, 2010). De braai is zelfs zo'n karakteristiek symbool voor Zuid-Afrikanen geworden (en een object van zelfspot) dat vele geëmigreerde Zuid-Afrikanen de traditie in het buitenland voortzetten. Zo is er een grote Chinese gemeenschap van Zuid-Afrikanen, van wie in de jaren '90 veel zijn verhuisd naar Toronto, maar die de traditie daar in leven houden (Nugent, 2010). Op websites als 'Canada Braai Day' (<http://braai.ca/about-braai/>) en boerewors.nl

valt ook te lezen hoe gek Zuid-Afrikanen zijn op 'hun' braai en hoe ze deze, naar eigen zeggen, missen in het buitenland. In Zuid-Afrika zelf is de braai zo wijdverbreid dat er zelfs onderzoek is gedaan naar de schadelijke stoffen die vrijkomen tijdens een traditionele braai (Venter et al., 2015). Kortom, de braai is iets zo Zuid-Afrikaans, dat het de ideale gelegenheid leek om Zuid-Afrikanen samen te brengen (National Braai Day, z.d.). Ook Desmond Tutu sloot zich aan bij deze boodschap door in 2007 beschermheer te worden van nationale braaidag. In een filmpje op de website van nationale braaidag verklaart hij in 2007 dat *"It [de braai] has a fantastic potential to bind us together. Because all it calls for is that you come together with your friends, and family, and light a fire and... braai. [...] That is what makes you proudly South African."* (National Braai Day, z.d.).

Ook Igor Cusack (2000) maakt duidelijk dat een nationale keuken een grote rol kan spelen in het ontstaan van een nationale identiteit. Hij observeert dat in heel Afrika, maar ook in het Westen, steeds meer kookboeken opduiken over Afrikaanse keukens. Eetgewoontes zijn in die zin een vorm van *banal nationalism*. *Banal nationalism* is een concept van Michael Billig; het is het nationalisme dat verstopt zit in alledaagse gebruiken en waar veel wetenschappers overheen kijken (Esser, 1996). Nationalisme hoeft volgens Billig niet enorm zichtbaar te zijn, zoals bij guerrillastrijders of andere groepen die onafhankelijkheid eisen. In plaats daarvan ziet hij het rustige en als rationeel beschouwde patriottisme dat bijna alle huidige staten kennen, ook als nationalisme. Deze vorm van nationalisme zit verstopt in alledaagse dingen zoals de munten en briefjes waarmee we betalen, de nationale vlag die is afgebeeld op producten, of het taalgebruik en onderwerpkeuze in kranten (kijk bijvoorbeeld eens naar de sportpagina) (Esser, 1996). Ook eetgewoontes kunnen een land onderscheiden van andere landen. Thailand bijvoorbeeld heeft actief de nationale keuken gepromoot en plukt daar nu niet alleen economisch de vruchten van (door een grote voedslexport en meer toerisme) maar heeft hiermee ook een nationale identiteit opgebouwd (Ranta, 2015). Bovendien zijn eetgewoontes en recepten net als ideeën: ze reizen snel en verspreiden zich gemakkelijk (Cusack, 2000). Dat de braai als nationaal symbool zou kunnen werken, blijkt nog het best uit het volgende citaat:

"The public appropriation of a national cuisine results in the creation of just another symbol of the nation, especially if certain dishes are proclaimed national ones. However the assembling of a national cuisine blends various regional and ethnic traditions together, summoning some from the past, like the roast beef of old England that has been celebrated as a national dish" (Cusack, 2000).

De nationale keuken kan dus een rol spelen in het creëren van een nationale identiteit, misschien zelfs een natie. Daarbij is de braai een gewoonte van alle Zuid-Afrikanen. Zowel zwarte als witte Zuid-

Afrikanen braaien en de gerechten die gegeten worden hebben hun achtergrond ook in verschillende culturen. De braai lijkt dus een goed symbool om nationale eenheid te promoten in Zuid-Afrika, maar toch is er ieder jaar weer kritiek op de omdoping van nationale erfgoeddag tot nationale braaidag. Waardoor komt dat?

3.3 Kritiek op nationale braaidag

Hoewel er op 24 september in grote delen van het land gebraaid wordt en de braai een degelijk symbool voor Zuid-Afrika lijkt, is er toch ieder jaar weer discussie over het fenomeen. In eerste instantie werd de braai te banaal gevonden door de National Heritage Council, het instituut dat belast is met het bewaren van Zuid-Afrikaans erfgoed, maar in 2008 gaf het toch zijn goedkeuring aan de dag (South African History Online, 2011). Het verzet tegen nationale braaidag is echter gebleven en ieder jaar speelt de discussie weer op (The Economist, 2014). De ook voor de New York Times schrijvende columnist T.O. Molefe noemt braaidag de *“white supremacist-capitalist-patriarchy’s day of sponsored forgetting”* (Molefe, 2014). Deze lange maar krachtige term vat de hele kritiek op nationale braaidag samen. Tegenstanders richten zich in eerste instantie op het vergeten van de diversiteit en de geschiedenis van Zuid-Afrika (Ngoasheng, 2014; Siebörger, 2014; Nxumalo, 2014; Molefe, 2014). Nationale braaidag zou voorbijgaan aan de diverse geschiedenis en cultuur van Zuid-Afrika en de dag bagatelliseren tot het stoken van een vuurtje en daaropvolgend een schranspartij. In plaats van met zijn allen op zoek te gaan naar de oorsprong van de verschillende Zuid-Afrikaanse culturen, maakt nationale braaidag het gemakkelijk om lekker te gaan braaien, in plaats van echt na te denken over de betekenis van erfgoed.

Een dichtere kijk op de tekst van Molefe suggereert echter een scheiding in de samenleving: die tussen zwart en wit. Niet alleen vat hij zijn hele kritiek samen als de *“witte racistische-kapitalistische-patriarchale dag van gesponsord vergeten”*, hij spreekt vaker in zijn tekst over verschillen tussen zwart en wit. Zo schrijft hij: *“Speaking to school kids, particularly black school kids, over the past couple of years and seeing their confusion about the past and the present reminded that the struggle of people against power is the struggle of memory against forgetting”* (Molefe, 2014). Hiermee suggereert hij dat zwarten ‘het volk’ zijn, en met ‘power’ associeert hij de witte (racistische) kapitalistische mannen. Een stuk verder in zijn tekst wordt dat nog duidelijker, wanneer hij de rol van vrouwen bij een braai beschrijft. Braaidag heeft een hoog gehalte van seksespecifieke rollen, waarbij mannen het vlees braaien terwijl vrouwen in de keuken de rest van het eten voorbereiden, terwijl dit in de zwarte geschiedenis anders was: daar maakten de vrouwen juist vaak het vuur. *“But this history and the contribution of these women to the institution of braaing was nonetheless erased from the*

public imagining by the marketing juggernauts of the white supremacist-capitalist-patriarchy, which respects neither the histories of black folk nor the contributions of women” (Molefe, 2014). Wat Molefe dus zegt, is dat de witte machthebbers ervoor zorgen dat de zwarte geschiedenis vergeten wordt.

Ook in andere artikelen is dit gevoel te herkennen. Het meest karakteristiek wordt dit gevoel nog wel uitgedrukt door de politiek analist, interviewer en bovenal komiek Chester Missing, de pop van de satirische show Late Nite News:

“That anyone still even attempts to call Heritage Day “Braai Day” blows my little puppet brains. [...] If your heritage involved slavery, then at least have the modesty not to rebrand everyone’s culture with your own word for burning meat” (News24, 2013).

Hoewel dit een satirische uitspraak van een pop is (met daarachter nota bene een witte poppenspreker, Conrad Koch), drukt het wel een gevoel uit dat onder een deel van de bevolking leeft. Ook columnist Siphon Hlongwane (2013) schrijft dat er nog een grote scheiding leeft tussen zwart en wit, vooral onder de oudere generaties. Hlongwane irriteert zich aan de druk die hem door zwarten opgelegd wordt om tegen nationale braaidag te zijn.

“I am very tired of a false construct of blackness that has been foisted upon me by people who want to argue about the exact way that Heritage Day ought to be celebrated. Specifically, they assume that I have certain feelings about it because of the colour of my skin” (Hlongwane, 2013).

Ook dit citaat geeft aan dat huidskleur blijkbaar een rol speelt in het debat over nationale erfgoeddag en nationale braaidag. Het lijkt er dus op dat achter het argument dat met nationale braaidag de diversiteit van Zuid-Afrika verloren gaat, de assumptie verborgen gaat dat er een scheiding is tussen zwart en wit en dat witten de geschiedenis willen doen vergeten. Het ontstaan van nationale braaidag zelf kent echter een vergelijkbare dynamiek. Om dit te verduidelijken zal de identificatie van de Zuid-Afrikanen met ‘hun’ nationale symbolen besproken worden.

4. De oorzaak van verdeeldheid over symbolen

4.1 Identificatie van Zuid-Afrikanen met 'hun' symbolen

Elirea Bornman (2006) heeft een interessant artikel geschreven over de identificatie van de verschillende groepen in Zuid-Afrika met de Zuid-Afrikaanse symbolen. In november/december 1998 werden namens het Human Sciences Research Council gestandaardiseerde interviews gehouden met 2182 respondenten. Daarvan was 67,5% zwart, 9,3% gekleurd, 3,2% Indiaas/Aziatisch en 20% wit. De rassen werden verder ingedeeld naar taalgroep, omdat ook taal al eerder een belangrijke bron van identificatie bleek te zijn in Zuid-Afrika (Bornman, 2006). Gevraagd werd in hoeverre men zich trots voelde om een Zuid-Afrikaan te zijn, op een range van *very proud*, *proud*, *uncertain*, *not very proud* of *not proud at all*. Ook werd gevraagd naar de waarde van een aantal Zuid-Afrikaanse symbolen: de metafoor van de regenboognatie, het concept van een Afrikaanse renaissance, de grondwet, de Zuid-Afrikaanse vlag en het volkslied. De vraag die hierbij gesteld werd, was: "*please indicate how important or unimportant each of them are for you(r), or people like you, own sense of identity*". Het antwoord hierop werd ook gemeten op een 5-punts likertschaal met als antwoorden *very important*, *reasonably important*, *uncertain*, *reasonably unimportant*, *totally unimportant*.

Wat opvalt aan de resultaten van het onderzoek is dat Zuid-Afrikanen van ieder volk zich trots voelden om Zuid-Afrikaan te zijn. Alle zwarte taalgroepen waren met een range van 4,5 tot 4,7 gemiddeld trotser dan zowel de gekleurden als de Indiërs/Aziaten, Afrikaanssprekende witten en Engelssprekende witten. Van alle taalgroepen scoorden de Engelssprekende witten het laagst op 'trots op Zuid-Afrikanenschap', maar met een gemiddelde van 4,0 gaven zij toch aan '*proud*' te zijn. Waar echter grotere verschillen in zaten, was hoe erg mensen zich identificeerden met de nationale symbolen van Zuid-Afrika. Terwijl alle zwarte taalgroepen op alle symbolen (regenboognatie, Afrikaanse renaissance, de grondwet, het volkslied en de vlag) een 4,0 of hoger scoorden (met uitzondering van de Tschivenda/Lembasprekende groep op Afrikaanse renaissance: dit was een 3,9), scoorden de andere (taal)groepen aanzienlijk lager. De gekleurden identificeerden zich het minst met de Afrikaanse renaissance (3,4) en het meest met de grondwet (4,1). De Indiërs/Aziaten gaven ook aan het minst te voelen voor de Afrikaanse renaissance (3,5) en het meest voor de regenboognatie (4,1). Engelssprekende witten scoorden 2,6 op de Afrikaanse renaissance en verkozen tot beste symbool de grondwet (4,0). De Afrikaanssprekende witten konden zich het minst identificeren met de verschillende symbolen. Zij gaven de grondwet een 3,3, het nationale volkslied een 2,5, de regenboognatie en de vlag een 2,4 en de Afrikaanse renaissance een 2,2. Uit de tweeën, die '*not very*

proud aangeven, kan zelfs opgemaakt worden dat witten misschien enige afkeer voelen tot de betreffende symbolen.

Volgens Bornman (2006) bevestigen deze resultaten haar hypothese dat zwarte Zuid-Afrikanen zich meer identificeren met de nationale symbolen en culturele concepten dan witte Zuid-Afrikanen, Indiërs/Aziaten en gekleurde Zuid-Afrikanen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat *“despite all the good intentions of promoting unity in the design of the new symbols, they are increasingly perceived as symbols representing the African Black-dominated government rather than being representative of a general and overarching South African patriotism”* (Bornman, 2006). Als dit het geval is en de witte bevolking blijkbaar niet tevreden was met de gekozen nationale symbolen, dan zou het initiatief van nationale braaidag zelf gezien kunnen worden als een reactie op het falen van de eerdere symbolen.

Een andere auteur die erop wijst dat het ANC niet helemaal een inclusieve weg heeft ingeslagen na 1994, is Hendrik Pieterse. Hij verklaart dit doordat het ANC een spiegelbeweging is op het apartheidsregime. Doordat het ANC de bevechter van de apartheidsregering was, wordt nog vaak gebruik gemaakt van bevrijdingsretoriek. Ras blijft hierdoor een belangrijk concept, ook binnen het ANC, waardoor de verleiding groot is om de dominante, zwarte cultuur, te verwarren met de cultuur die het ANC wil: een democratische, non-sexistische, non-racistische maatschappij (Pieterse, 2002).

Op de website van het ANC valt, ook 14 jaar later, inderdaad de bevrijdingsretoriek te lezen die Pieterse bedoelt. Onder *‘What is the African National Congress?’* beschrijft het ANC zichzelf als een *‘national liberation movement’* (ANC, 2011). Het lidmaatschap is open voor iedereen, dus het ANC is niet een exclusieve partij van de zwarten, maar als we dieper op de tekst ingaan, valt wel te lezen dat het ANC een partij is vóór de zwarten. *“The people shall govern”* is het eerste statement van het Freedom Charter, het belangrijkste beleidsdocument van het ANC (ANC, 2011). Wie dat volk dan is wordt niet duidelijk gemaakt. Als het over de symbolen van het ANC gaat, wordt echter wel geschreven:

“The flag of the ANC is made of equal horizontal bands of black, green and gold. The black symbolises the people of South Africa who, for generations, have fought for freedom. The green represents the land, which sustained our people for centuries and from which they were removed by colonial and apartheid governments. The gold represents the mineral and other natural wealth of South Africa, which belongs to all its people, but which has been used to benefit only a small racial minority” (ANC, 2011).

'*The people of South Africa*' zijn hier dus de vrijheidsvechters. Daarna wordt over 'ons volk' gezegd dat het verwijderd werd van het land door het apartheidsregime, wat impliceert dat het apartheidsregime niet bij 'ons volk' hoort en dat voornamelijk de zwarte mensen 'ons volk' zijn.

Ook het National Heritage Council (NHC), dat in 2004 is opgericht om het erfgoed van Zuid-Afrika te beschermen, richt zich eigenlijk alleen op het erfgoed van de zwarte volken. Het doel is om Zuid-Afrika trots te maken op de Afrikaanse culturen en het Afrikaanse erfgoed (NHC, z.d.). De opleving van de Afrikaanse culturen is misschien ook meer nodig dan de opleving van witte culturen, gezien die tijdens het apartheidsregime beter bewaard en gepromoot zijn, maar de focus op het zwarte erfgoed en een Afrikaanse renaissance maakt natuurlijk niet dat de witte bevolking zich meer betrokken voelt bij de nationbuilding die de regering en het NHC beogen. Onder sommige witte groepen leeft zelfs het gevoel dat de witte geschiedenis en het witte erfgoed verdrongen worden (Pieterse, 2002; Freedberg, 2006). Zo zijn er verschillende actiegroepen ontstaan, die opkomen voor de cultuur en rechten van de Afrikaners. Voorbeelden hiervan zijn de omstreden Groep van 63 en de PRAAG, allebei gesticht in 2000 (Freedberg, 2006). Volgens Pieterse (2002) worden concepten als 'minderheidsrechten' in Zuid-Afrika geassocieerd met de apartheid en daarom is het lastig om ervoor op te komen. Dit geldt zeker voor de Afrikaners, die zelf de onderdrukkers waren tijdens de apartheid.

Het lijkt er dus op dat de witte bevolking van Zuid-Afrika, met de Afrikaners in het bijzonder, niet gecharmeerd zijn van de manier waarop het ANC de nationale eenheid promoot. De witte Zuid-Afrikanen identificeren zich veel minder met de nationale symbolen zoals de regenboognatie, de Afrikaanse renaissance, de nationale vlag en het nationale volkslied. Dit komt doordat het ANC, ondanks de promotie van een '*non-racial, non-sexist society*' (ANC, 2011), gezien wordt als een zwarte partij. Dit beeld straalt het ANC zelf ook uit, door naar zwarten te refereren in de presentatie van het ANC. Als hoofddoel omschrijft het ANC:

"The ANC's key objective is the creation of a united, non-racial, non-sexist and democratic society. This means the liberation of Africans in particular and black people in general from political and economic bondage. It means uplifting the quality of life of all South Africans, especially the poor" (ANC, 2011).

Het probleem ligt hem in de symbolen. Deze zijn gekozen door de zwarte regering en daardoor voelt de blanke bevolking zich minder gerepresenteerd door de nationale symbolen. Dit proces geschiedt echter ook andersom, zoals is gebleken uit de reacties op nationale braaidag. Het initiatief voor nationale braaidag als nationaal symbool voor eenheid is bedoeld voor alle Zuid-Afrikanen, maar doordat nationale braaidag gepersonaliseerd wordt door een witte man (Jan Scannel), wordt het niet

geaccepteerd door de zwarte bevolking. Uit deze dynamiek blijkt dus dat niet alleen de witte bevolking een onderscheid maakt tussen rassen wat betreft de initiator van een symbool, maar ook de zwarte bevolking identificeert zich minder met symbolen die door het andere ras zijn aangedragen.

4.2 De geschiedenis van een symbool zelf

Een andere mogelijke verklaring is dat de geschiedenis van het betreffende symbool zelf uitmaakt. Wat bijvoorbeeld het geval zou kunnen zijn, is dat nationale braaidag niet geaccepteerd wordt door de zwarten omdat de braai zelf bij de Afrikaners vandaan komt, of dat het nationale volkslied niet geaccepteerd wordt door de witten omdat het grootste deel gebaseerd is op een oud lied van de zwarte Afrikanen. Er is echter geen reden om aan te nemen dat dit het geval is. Zoals al eerder beschreven, is de braai een mengelmoes van tradities van verschillende culturen (Nugent, 2010). De andere nationale symbolen zijn ook samengesteld uit de oude symbolen van de verschillende bevolkingsgroepen, zoals bijvoorbeeld het nationale volkslied, dat gezongen wordt in maar liefst vijf talen. Ook de Day of Reconciliation en National Heritage Day zelf zijn voorbeelden waar de cultuurgebonden geschiedenis van een feestdag omgevormd is naar een algemene, inclusieve interpretatie.

Dat de geschiedenis van een symbool zelf niet de belangrijkste rol speelt, wordt nog duidelijker uit een aantal andere nationale symbolen. Het Voortrekkers monument bijvoorbeeld is in 1949 gebouwd en is een groot symbool van het nationalisme en de mythologie van de Afrikaners. Het herdenkt de grote trek die de Afrikaners landinwaarts hebben gemaakt en is typisch cultureel erfgoed uit de tijd van de apartheid (Autry, 2012). Het zou intuïtief logisch geweest zijn als monumenten als deze na de apartheid afgebroken zouden zijn, maar dit is niet het geval. In plaats daarvan, mede door de focus van de nieuwe regering op diversiteit en verzoening, zijn veel monumenten als deze gebleven en is de betekenis ervan geherinterpreteerd (Autry, 2012).

Een ander voorbeeld is het symbool van de springbok. Booth (2012) beschrijft hoe dit dier driekwart eeuw symbool was voor Afrikaners' nationalisme en hoe het de rassenverdeling en de witte superioriteit kenmerkte. De springbok was tijdens de apartheid het symbool van het nationaal rugbyteam (rugby is van oudsher een belangrijke sport in Zuid-Afrika) en tot halverwege de jaren '70 mocht het springbokembleem alleen gedragen worden door witten (Booth, 2012). In 1991 werd er, in de loop naar een inclusiever land en deelname aan de Olympische Spelen (waar Zuid-Afrika 30 jaar lang niet welkom was vanwege het apartheidsbeleid), een commissie aangesteld die onder andere

besloot nieuwe symbolen te creëren voor het nationale rugbyteam, omdat de springbok te veel Zuid-Afrikanen kwetste en beledigde. Op de afschaffing van de springbok volgde echter erg veel kritiek van de witte Afrikaners. De minister van National Education noemde de nieuwe symbolen een *“slap in the face of all South Africans”* (Booth, 2012). De discussie bleef een aantal jaren. Mandela, die in 1994 president werd, voelde echter aan dat het symbool erg belangrijk was voor de Afrikaners en kaartte aan dat het accepteren van de springbok juist zou kunnen zorgen voor nationale eenheid. Door middel van hard lobbywerk heeft hij de nationale sportcommissie in 1996 toch over kunnen halen om de springbok te behouden als nationaal symbool (Booth, 2012). De uitspraak van Desmond Tutu is kenmerkend voor hoe een symbool in korte tijd een totaal andere betekenis kan krijgen:

“I did not expect this, but I am proud to wear [a Springbok jersey] when a few years ago, even a few months ago, it was an anathema. I try to say what I believe is true and this thing, that was a very divisive and ugly symbol, could in fact have been magically used by God to weld us together. No one of us could ever in their wildest dreams have been able to predict that rugby... could have this magical effect” (Desmond Tutu, 1995, zoals beschreven in Booth, 1996).

Nadat de springbok werd geaccepteerd als nationaal symbool, gebeurde er echter iets gek. Sommige rechtsgeoriënteerde Afrikaners namen juist afstand van de springbok. Het was niet meer ‘hun’ symbool, maar dat van de zwarten geworden. Booth (2012) schrijft dat sommige Afrikaners het nationale team nu beschouwden als het ‘Mandela team’ en dat de Afrikanisering van de springbok werd gezien als een bedreiging voor de Afrikaners. Zij zeiden nog geen vijf cent te willen betalen om te kijken naar de wedstrijden van het nationale rugbyteam en dat ze zouden juichen voor de tegenstanders. Overigens speelde er tijdens de kampioenschappen van 1995, waar Zuid-Afrika ook nog wereldkampioen werd, slechts één zwarte speler mee voor de Zuid-Afrikaanse springbokken (Booth, 2012).

4.3 Het is de initiator die het verschil maakt

Uit dit alles blijkt dat het niet zozeer de geschiedenis van een symbool is dat bepaalt of het symbool geaccepteerd zal worden als nationaal symbool; het is de actor die het symbool voorstelt als nationaal symbool, die het verschil maakt. Of een individu een nationaal symbool accepteert hangt niet direct af van de etnische groep waarvan hij lid is, maar van de initiator van het nationale symbool en of die initiator lid is van de eigen etnische groep of de andere etnische groep van het individu. In die zin speelt de etniciteit van het individu dus wel een rol, maar alleen in verhouding tot

de etniciteit van de initiator. Witten accepteren de symbolen van zwarten niet zomaar, zoals is gebleken uit het onderzoek naar de identificatie met het volkslied, de vlag, de Afrikaanse renaissance en de regenboognatie. Andersom accepteren de zwarten de symbolen die zijn aangedragen door de witten ook niet zonder meer, zoals is gebleken bij nationale braaidag. De raciale verschillen zitten dus te diep ingebakken in de hoofden van sommige Zuid-Afrikanen. Uit de scheiding, ook al is die misschien niet op het allereerste gezicht zichtbaar (bijvoorbeeld doordat de werkelijke reden voor verzet verhuuld wordt door andere argumenten, zoals het diversiteitsargument bij nationale braaidag), blijkt dat de geschiedenis een belangrijke rol speelt en dat een nieuwe natie niet 'één, twee, drie' geconstrueerd kan worden op de manier dat een staat dat wel kan.

Nationale symbolen worden echter wel regelmatig veranderd, geherinterpreteerd en vervolgens geaccepteerd. Daaruit kan opgemaakt worden dat symbolen zelf wel in grote mate gecreëerd kunnen worden. Het verleden van het symbool maakt niet zoveel uit, zoals duidelijk werd uit het voorbeeld van de springbok. Wat betreft de nationale symbolen zelf hebben de constructivisten gelijk dat deze prima geconstrueerd kunnen worden. Dit blijkt niet alleen uit de herinterpretatie van dubbelzinnige symbolen, maar ook uit de creatie en acceptatie van nieuwe symbolen zoals de regenboognatie en de Afrikaanse renaissance.

Deze symbolen worden echter niet door iedereen geaccepteerd. Het maakt heel veel uit wie de initiator van een symbool is: de raciale groep die niet de initiator van een symbool is, zal zich altijd minder met dat symbool kunnen identificeren. Hieruit blijkt dat de raciale scheiding, ook al wordt hij in de media deels verborgen, nog steeds een grote rol speelt in Zuid-Afrika. De jarenlange sociale scheiding kan blijkbaar niet zomaar vervangen worden door een gevoel van eenheid en de symbolen die daarbij horen. Dat de huidskleur van de initiator zoveel uitmaakt, geeft aan dat premordialisten/perennialisten gelijk hebben dat een natie niet zomaar gecreëerd kan worden. De denkbeelden en attitudes van de Zuid-Afrikanen die ontstaan zijn door een lange geschiedenis van strijd en wrijving, kunnen niet zomaar weggevaagd worden. Zoals de premordialist Van den Berghe schreef, wordt een (cultuur)mythe niet geloofd zonder voldoende fysieke gelijkenis en een lange traditie van samenleven en huwelijken binnen de eigen groep (1978, zoals beschreven in Larin, 2010).

Dit betekent niet dat Zuid-Afrika nooit een staat zal worden waarin eenheid en sociale cohesie de boventoon voeren. Zoals Abrahams (2016) schrijft, zorgt een natie wel voor sociale cohesie, maar is sociale cohesie niet onmogelijk zonder natie. Abrahams geeft aan dat de nadruk altijd heeft gelegen op nationbuilding, terwijl het enige doel dat men wil bereiken, sociale cohesie is. Misschien moet Zuid-Afrika niet de nadruk leggen op het ontstaan van één staat, maar meer op het creëren van

nieuwe, meer onschuldige scheidslijnen. Ook Mattes (2013) suggereert dat er misschien andere scheidslijnen mogelijk zijn. De identificatie met ras en kleur zijn volgens hem al afgenomen de laatste jaren, maar het is met rond de 10-15% voor veel groepen nog steeds de belangrijkste bron van identificatie.

Wellicht kan ook gezegd worden dat het ANC een goede weg heeft ingeslagen met haar nadruk op diversiteit bij nationbuilding. Wanneer symbolen altijd geweigerd worden door een deel van de bevolking, dan is het wellicht beter de diversiteit te benadrukken. Volgens Booth (2012) draagt het vieren van diversiteit eraan bij dat groepen elkaar wederzijds erkennen. Wederzijdse erkenning betekent natuurlijk nog geen eenheid, maar wel vrede. Bovendien is wederzijdse erkenning een vereiste voor sociale cohesie. Ook Smooha en Hanf (1992) schrijven dat Zuid-Afrika het best zal overleven wanneer een sterke nadruk op rechten voor minderheden en een scheiding der machten nageleefd wordt. *“Recognition of linguistic, cultural and religious rights could depoliticize sensitive matters that might reintroduce ethnic conflict”* (Smooha & Hanf, 1992). Wat dat betreft is de meerderheidskoers die Pieterse (2002) in het ANC en de Zuid-Afrikaanse maatschappij herkent gevaarlijk. Het ANC zou er dus goed aan doen niet alleen in nationale symbolen de nadruk op diversiteit te leggen, maar dit ook te vertalen naar minderheidsrechten in wetgeving.

5. Conclusie

In dit essay zijn verschillende nationale symbolen van Zuid-Afrika aan bod gekomen, waaronder nationale braaidag/nationale erfgoeddag, het concept van een Afrikaanse renaissance, de nationale vlag, de grondwet, het volkslied en de springbok. Sommige van deze symbolen roepen ieder jaar weer discussie op, terwijl over andere wordt gezwegen, hoewel uit onderzoek blijkt dat niet iedereen achter deze symbolen staat. Onderzocht is waarom deze symbolen niet werken als nationaal symbool. De zwarte bevolking bleek onvrede te hebben met nationale braaidag omdat dit in hun ogen gelijk staat aan dominantie van de witte bevolking. Uit empirisch onderzoek van Bornman (2006) bleek echter dat de witte (taal)groepen en met name de Afrikaners, zich ook niet goed kunnen identificeren met de symbolen die aangedragen zijn door het ANC. Het initiatief om nationale erfgoeddag om te dopen tot nationale braaidag zou een respons op de tekortkoming van de andere nationale symbolen kunnen zijn. Al met al valt uit deze dynamiek op te maken dat de initiator van een symbool uitmaakt. In het geval van Zuid-Afrika zal een symbool niet geaccepteerd worden door de witten als het is geïnitieerd door de zwarten en andersom. Hieruit blijkt ook dat de rassenscheiding nog steeds aanwezig is in Zuid-Afrika, ook al wordt hij soms verhuld door andere

argumenten (zoals gebeurt bij de kritiek op nationale braaidag) of wordt hij niet uitgesproken (zoals bij de non-identificatie van witten met de symbolen die zijn aangedragen door het ANC). De geschiedenis van het symbool zelf maakt niet zo veel uit, gezien die geschiedenis veranderd en geherinterpreteerd kan worden. Dat het verleden van een symbool er niet toe doet bij nationbuilding, is een bewijs voor de constructivistische visie op naties. Daarover schaduwt echter dat een natie zelf niet zomaar verzonnen kan worden en dat etnische en historische scheidslijnen in de bevolking in Zuid-Afrika voorkomen dat een natiestaat gecreëerd wordt. Dit is een bewijs voor de premordialistische/perennialistische kijk op naties en nationalisme. De Zuid-Afrikaanse regering heeft er waarschijnlijk goed aan gedaan bij nationbuilding de nadruk te leggen op diversiteit en zou de eenheid nog meer bevorderen door meer minderheidsrechten vast te leggen in wet- en regelgeving. Het ANC wordt pas een echte non-racistische partij wanneer het zelf ook de bevrijdingsretoriek loslaat en de raciale scheidslijnen daadwerkelijk depolitiseert door er zelf niet naar te refereren. Een andere optie tot meer effectieve nationbuilding is dat er een partij aan de macht komt die zowel witte als zwarte leiders heeft, want: de initiator maakt het verschil.

Literatuur

- Abrahams, C. (2016). Twenty years of social cohesion and nation-building in South Africa. *Journal of Southern African Studies*, 42(1), 95-107.
- African National Congress (ANC) (1 juli 1997). Strategy and tactics of the African National Congress – draft. Geraadpleegd op 10 mei 2016, van <http://www.anc.org.za/show.php?id=2350>
- African National Congress (ANC) (2011). Geraadpleegd op 10 mei 2016, van <http://www.anc.org.za/show.php?id=172>
- Autry, R.K. (2012). The monumental reconstruction of memory in South Africa: the Voortrekker Monument. *Theory, culture & society*, 29(6), 146-164.
- Baron, R.A., & Branscombe, N.R. (2014). *Social Psychology*. Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Bornman, E. (2006). National symbols and nation-building in the post-apartheid South Africa. *International Journal of Intercultural Relations*, 30, 383-399.
- Cialdini, R.B., Borden, R.J., Thorne, A., Walker, M.R., Freeman, S., & Sloan, L.R. (1976). Basking in reflected glory: three (football) field studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34(3), 366-375.
- Connor, W. (1991). From tribe to nation? *History of European Ideas*, 13(1/2), 5-18.
- Connor, W. (2004). The timelessness of nations. *Nations and Nationalism*, 10(1/2), 35-47.
- Cusack, I. (2000). African cuisines: recipes for nation-building? *Journal of African Cultural Studies*, 13(2), 207-225.
- Esser, A. (1996). [Review van het boek *Banal Nationalism*, door M. Billig]. *Media, Culture and Society*, 18(4), 691-693.
- Freedberg, L. (2006). The end of 'whiteness': The transformation of white identity in South Africa. In L. Romanucci-Ross (red.), *Ethnic Identity* (pp. 325-343). New York: Altamira Press.
- Findlay, R. (24 september 2015). Braaing the heritage [online afbeelding]. Gedownload op 17 mei 2016, van <http://www.enca.com/cartoon/findlay-happy-braai-day?page=4>
- Gellner, E. (1996). Ernest Gellner's reply: Do nations have navels? *Nations and Nationalism*, 2(3), 366-370.
- Gray, P. (2011). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Hlongwane, S. (26 september 2013). Stop telling me what to feel about Heritage Day. Geraadpleegd op 9 mei 2016, van <http://www.bdlive.co.za/opinion/columnists/2013/09/26/stop-telling-me-what-to-feel-about-heritage-day>
- Larin, S. (2010). Conceptual debates in ethnicity, nationalism, and migration. In R. Denemark (ed.), *The International Studies Encyclopedia* (pp.438-457). Wiley-Blackwell.
- Mattes, R. (2013). Systematic, quantitative political science in South Africa. The road less travelled. *Politikon*, 40(3), 479-499

- Molefe, T.O. (17 september 2014). 'National Braai Day' a day of forgetting. Geraadpleegd op 6 mei 2016, van <http://www.news24.com/Columnists/TOMolefe/National-Braai-Day-a-day-of-forgetting-20140917>
- National Braai Day (z.d.). *Our mission*. Geraadpleegd op 2 mei 2016, van <http://braai.com/national-braai-day-mission/>
- National Heritage Council (NHC) (2016). About us. Geraadpleegd op 10 mei 2016, van <http://www.nhc.org.za/about-us/>
- News24 (6 oktober 2013). Chester Missing: Heritage Day? Braai Day? It's all just #thataawkwardmoment. Geraadpleegd op 6 mei 2016, van <http://www.news24.com/Archives/City-Press/Chester-Missing-Heritage-Day-Braai-Day-Its-all-just-thataawkwardmoment-20150429>
- Ngoasheng, A. (25 september 2014). Heritage not about braaivleis. Geraadpleegd op 6 mei 2016, van <http://www.iol.co.za/capetimes/heritage-not-about-braaivleis-1755999#.VEkNpL5BvtQ>
- Nugent, P. (2010). Do nations have stomachs? Food, drink, and imagined community in Africa. *Africa Spectrum*, 45(3), 87-113.
- Nxumalo, M. (25 september 2014). Braai ritual a 'perversion of our history'. Geraadpleegd op 6 mei 2016, van <http://www.iol.co.za/dailynews/news/braai-ritual-a-perversion-of-our-history-1755827>
- Pieterse, H. (2002). In search of a nation. *Safundi: The Journal of South African and American Studies*, 3(1), 1-18
- Ranta, R. (2015). Food and nationalism: From foie gras to hummus. *World Policy Journal*, 32(3), 33-40.
- Shortt, C. (2012). How Jan Braai became a braai master. Geraadpleegd op 8 juni 2016, van <http://www.getaway.co.za/food/jan-braai-braai-master/>
- Siebörger, R. (13 november 2014). What heritage day? Geraadpleegd op 6 mei 2016, van <http://public-history-weekly.oldenbourg-verlag.de/2-2014-39/heritage-day/>
- Smith, A.D. (1996). Culture, community and territory: the politics of ethnicity and nationalism. *International Affairs*, 72(3), 445-458.
- Smith, A.D. (2002). When is a nation? *Geopolitics*, 7(2), 5-32.
- South African Government (z.d.-1). National symbols. Geraadpleegd op 5 mei 2016, van <http://www.gov.za/about-sa/national-symbols>
- South African Government (z.d.-2). Public holidays in South Africa. Geraadpleegd op 2 mei 2016, van <http://www.gov.za/node/63#freedom>

South African History Online (16 maart 2011). First celebration of national heritage day.

Geraadpleegd op 5 mei 2016, van <http://www.sahistory.org.za/dated-event/first-celebration-national-heritage-day>

Statistics South Africa (SSA) (2011). Census 2011 Key results. Gedownload op 9 mei 2016, van

www.statssa.gov.za/census/census_2011/census_products/Census_2011_Key_results.pdf

The Economist (27 september 2014). TG it's braai day. Geraadpleegd op 5 mei 2016, van

<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21620249-politics-grilled-meat-tg-its-braai-day>

VN (1946). *Charter of the United Nations*. Geraadpleegd op 28 april 2016, van

<http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/>

Venter, A.D., Jaars, K., Booyens, W., Beukes, J.P., Van Zyl, P.G., Josipovic, M., (...), Laakso, L. (2015).

Plume characterization of a typical South African braai. *South African Journal of Chemistry*, 68, 181-194.